

Arastırma Makalesi

Sürdürülebilir Kırsal Kalkınmada Örnek Bir Model İncelemesi: Kars Boğatepe Köyü

An Exemplary Model Analysis in Sustainable Rural Development: Boğatepe Village of Kars

Fatma ÖKDE

Dr. Öğr. Üyesi, Hakkari Üniversitesi

İktisadi İdari Bilimler Fakültesi

fatmaokde@hakkari.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-0761-8949>

Makale Geliş Tarihi	Makale Kabul Tarihi
15.05.2025	01.09.2025

Öz

Kırsal kalkınma, kırsal alanların yerel ve ulusal ekonomiye katkısının artırılması ile kırsalda yaşayanların ekonomik ve sosyal değerlerinin iyileştirilmesi ve yaşam koşullarının gelişmesini ifade etmektedir. Türkiye’de de kırsal kalkınmaya ihtiyaç olduğu akademik çalışmalar ile ortaya konulmaktadır. Kırsal kalkınmanın sağlanması için ne gibi önlemler alınması gerektiği sorusu da güncelliğini korumaktadır. Bu çalışma Türkiye’de kırsal kalkınma konusunda son yıllarda dikkat çeken bir köy olan Kars’ın Boğatepe köyü üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmada Boğatepe köyüne özgü kalkınma unsurlarının sürdürülebilir kalkınma üzerinde nasıl ve ne yönde etki ettiğinin araştırılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda araştırma için nitel araştırma tekniği kullanılmıştır. Köye özgü sosyo-kültürel ve ekonomik unsurlar ayrıntılıyla incelenerek, bu değerlere ve kalkınma süreçlerine tanık olanlara yönelik derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. İlgili literatür ve saha araştırması sonucunda köydeki yüksek dayanışma kültürünün iktisadi alan üzerinde oldukça etkili olduğu, yerel potansiyelin, dernek faaliyetlerinin, alınan eğitimlerin ve girişimcilik faaliyetlerinin köyün potansiyelinin ortaya çıkarılmasında belirleyici olduğu, ekoturizm, peynir üretimi gibi unsurların köyün ekonomik ve sosyal kalkınmasını sağladığı çalışma ile ortaya konulmuştur. Ayrıca çalışma ile Boğatepe köyünün kalkınma unsurlarının, Türkiye’de benzer özellikler taşıyan köyler açısından da örnek bir kalkınma modeli olarak gösterilebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Kalkınma, Kars, Boğatepe Köyü, Dayanışmacı Ekonomi, Peynircilik

Abstract

Rural development refers to enhancing the contribution of rural areas to the local and national economy and improvement of the socio-economic conditions of rural dwellers. Academic studies reveal the need for rural development in Türkiye. The question of what measures should be taken to ensure rural development remains current. This study addresses the Boğatepe village of Kars, which recently gained attention in rural development in Türkiye. It aims to explore how the unique development factors in the village influence sustainable development. It utilized qualitative research methodology. The village’s socio-cultural and economic elements were examined, and in-depth interviews were conducted with individuals who observed these values and development processes firsthand. The findings, derived from relevant literature and research, indicate that the village’s strong culture of solidarity significantly impacts its economic landscape. Local resources, association activities, training sessions, and entrepreneurship initiatives are crucial in unlocking its potential. Elements such as ecotourism and cheese production contribute to the advancement of the community. Furthermore, the study concluded that the development elements of Boğatepe village can be shown as an exemplary development model for villages with similar characteristics in Turkey.

Keywords: Rural Development, Kars, Boğatepe Village, Solidarity Economy, Cheese-Making

Önerilen Atıf /Suggested Citation

Ökde, F.,2025, Sürdürülebilir Kırsal Kalkınmada Örnek Bir Model İncelemesi: Kars Boğatepe Köyü, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 60(3), 3148-3165.

1. Giriş

Kırsal kalkınma, kırsal alanların ekonomiye katkısını arttırmak, kırsal toplumun yaşam kalitesini yükseltmek, kır-kent arasındaki farkları azaltmak ve dengeli, sürdürülebilir kalkınma sağlamak için önemli bir araçtır. Bu nedenle, kırsal kalkınmanın bütünsel stratejilere dayalı olarak ele alınması gerekmektedir.

Dünyada nüfusun yarısından fazlası kırsal alanlarda yaşamakta ve bu da kırsal kalkınmayı hayati öneme sahip kılmaktadır. Birleşmiş Milletler kırsal kalkınmayı, küçük toplulukların ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini devlet çabalarıyla birleştirerek ulusal kalkınma çabalarına tam entegrasyonu sağlamak olarak ifade etmektedir (Geray, 1981, s. 10). Kırsal kalkınma, kırsal alanlardaki yaşam koşullarını iyileştirmeyi amaçlayan ekonomik ve sosyal politikaların bir bütünüdür. Bu kapsamda, kırsal kesimde yaşayan nüfusun kentsel alanlardaki fırsatlardan faydalanmasını sağlamayı ve göç deneyimi yaşamadan kırsal alanlarda yaşam koşullarını iyileştirmeyi hedefler. Bu süreç, tarım ürünlerinin daha iyi değerlendirilmesini ve kırsal kesimdeki insanların üretim, gelir ve refah düzeylerinin gelişmesini sağlamayı amaçlar (Geray, 1999, s. 63). Bununla birlikte kırsal kalkınmanın gerçekleştirilmesi alt yapı yatırımları ile başlamakta, iktisadi ve sosyo kültürel taleplerle devam eden bir süreci kapsamaktadır. Ayrıca eğitim, sağlık gibi eksikliklerin giderilmesini de içeren bütüncül bir yaklaşımı ifade etmektedir (Özkan, 2007, s. 1).

Kırsal kalkınma sadece Türkiye’de değil gelişmekte olan tüm ülkelerde önemli bir konudur. Kırsal kalkınmanın sağlanamaması başta ekonomik olarak sınırlılık yaratmakla birlikte, toplumu farklı alanlarda da olumsuz yönde etkilemekte ve kırsalda sürdürülebilir bir yaşamı zorlaştırmaktadır. Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de kırsal kalkınmaya yönelik çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Ancak Türkiye’de kırsalda kalkınma süreci istenilen düzeyde bütüncül bir kalkınma süreci olarak gerçekleşmemektedir. Bu kapsamda kırsal alanlarda sürdürülebilir bir kalkınma sağlayabilen alanlar dikkat çekmektedir. Kırsalda kalkınmayı gerçekleştiren alanlar ekonomik ve sosyal bir model olarak örnek teşkil etmektedir.

Bu anlamda çalışmada; sürdürülebilir kırsal kalkınmada örnek köylerden biri olan Kars’ın Boğatepe köyünde, yerel potansiyel kullanılarak geleneksel usullerle ve yüksek dayanışma duygusuyla kadın, erkek ve genç nüfus katılımıyla gerçekleştirilen kalkınma süreci ele alınmıştır. Çalışma, köydeki tüm kalkınma unsurları üzerine analizler yapma amacıyla tasarlanmıştır. Söz konusu analizlerle Boğatepe’ye ait verilerin ilgili literatürle (kalkınma, sürdürülebilir kırsal kalkınma, girişimcilik faaliyetleri, dayanışmacı üretim, ekoturizm) ilişkilendirilerek, hakkında ayrıntılı bilgiler edinilen uygulamaların benzer özellikler taşıyan kırsal alanlar için örnek bir model olarak sunulup sunulamayacağına dair bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Köyde yürütülen araştırma, kalkınmanın sadece ekonomik unsurlarla değil aynı zamanda sosyal kalkınma unsurlarıyla harmanlanarak ele alınması gerektiğinin somut bir modeli olarak görülmektedir. Araştırma kapsamında köyde en az 20 yıllık deneyime sahip kişilerle derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bu mülakatlarda katılımcılara köyün kalkınma süreçlerinde etkili olan unsurların tespit edilmesi hususunda sorular sorularak, sürdürülebilir kalkınmanın dinamikleri elde edilen görüşme analizleri ve gözlemler sonucunda ortaya konulmuştur. Araştırma öncesinde çalışmada irdelenen konuya yönelik kavramların ortaya konulmasında fayda vardır.

Kalkınma kavramı günümüzde yalnızca ekonomik büyümeyi kastetmemektedir. Bu kapsamda kırsal kalkınma, kırsal nüfusun yaşam standartlarını iyileştirmeyi, eşitliği, adaleti ve çevre korumayı teşvik etmeyi amaçlayan politik bir seçimdir. Ekonomik, sosyal ve kültürel yönleri bulunan ve kırsal kesimdeki insanların çevresel değerlere saygı duyarak ülkenin kalkınmasına ve refahına katkıda bulunmasını sağlayan önemli bir politikadır (Kaypak, 2012, s. 26). Bu yönüyle kırsal kalkınma sürdürülebilir bir niteliği de içinde barındırmaktadır. Kırsalda kalkınma bütüncül bir bakış açısıyla mümkündür. Bu noktada sürdürülebilir kalkınmanın nasıl ortaya çıktığı, tanımı ve taşıdığı özelliklerin belirtilmesi önem taşımaktadır. Sürdürülebilir kırsal kalkınma, ekoloji ve ekonomiyi dengeli bir biçimde göz önünde bulundurarak, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını tehlikeye atmadan, bugünün nesillerinin ihtiyaçlarının karşılanmasını öncelemektedir.

Tüm ülkeler, insanları ve çevreyi dikkate alan, insan kaynaklarını geliştiren üretim yapılarını tercih etmektedir. Kırsal kalkınma temel olarak üç konuyu esas almaktadır. Bu konular öncelikle ekonomik canlılık, eğitim ve sağlık imkanları, ikincisi çevresel hedeflerle uyumluluk ile sürdürülebilirlik, kültürel ve çevresel değişiklikler yoluyla toplum için uzun vadeli refah yaratmaktır (Moseley, 2003, s. 4). Sürdürülebilir kalkınma stratejisi, çevre sorunlarını ekonomik kalkınmayla birleştirerek, 1970’lerin başında kendine özgü bir çevre ekonomisi ortaya çıkarmıştır (Şahinöz ve Fotourehchi, 2019, s. 4).

Sürdürülebilirlik terimi, sürdürülebilir kalkınmayı, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğini tehlikeye atmadan bugünün ihtiyaçlarını karşılamak olarak tanımlayan 1987 tarihli Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun "Ortak Geleceğimiz" raporundan türemiştir (WTO, 1998, s. 20). Sürdürülebilir kalkınma,

çevreyi korumayı, doğal kaynakları gelecek nesillere aktarmayı, günümüz refahını sağlamayı, çevresel duyarlılığı göz önünde bulundurmamayı, kaynak kullanımının etik boyutunu da dikkate almayı esas almaktadır (Yaylı, 2012, s. 151). "Ortak Geleceğimiz" Raporu, çevre dostu politikaları benimsemeye ve adımlar atmaya teşvik etmekte, çevre ve ekonominin birlikte ilerlemesi gerektiğinin önemini vurgulamaktadır (Ekinci, 2024, s. 43). Dolayısıyla ekonomi ile çevre arasında bir tercihte bulunmadan dengeli bir kalkınmadan bahsedilmektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın temel bileşenleri ekonomik, sosyal ve çevresel konuları bütüncül bir anlayışıyla ele almayı gerektirmektedir. Bu durum Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1: Sürdürülebilir Kalkınma Üçgeni

Kaynak: Munasinghe, 2009, s. 34-35

Şekil 1’de Munasinghe’nin önerdiği sürdürülebilir kalkınma temel bileşenleri ve bu bileşenlerin aralarındaki ilişkiler görülmektedir. Üçgenin köşelerinde bulunan ekonomik, sosyal ve çevresel alanlar kendine özgü itici güçleri ve amaçları göstermektedir. Ekonomik boyut, mal ve hizmet tüketimindeki artışa bağlı olarak insan refahının yükseltilmesine; sosyal boyut, insan ilişkilerinin kuvvetlenmesi ve insanların bireyler ile grupların hedeflerine ulaşılmasının sağlanmasına odaklanmıştır. Çevresel boyut ise ekosistemlerin bütünlüğünü ve esnekliğini korumaya vurgu yapmaktadır (Munasinghe, 2009, s. 34-35). Üçgenin iç kısmında yer alan yoksulluk, iklim değişikliği, sürdürülebilirlik vb. sorunların çözümü için bu konulara her üç boyut açısından yaklaşılması ve değerlendirilmesi gerekmektedir (Munasinghe, 2009, s. 34-35; Munasinghe, 2015, s. 10).

1.1. Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikaları

Kırsal kalkınma Türkiye’de çözüme kavuşturulması gereken en önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Bu konuya yönelik araştırmalar yapılmakta ve çeşitli politikalar geliştirilmektedir.

Türkiye’de kırsal kalkınmaya yönelik politikalara ilk kez Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda yer verilmiş, öncesinde ise genellikle tarım alanındaki politikalarla ilişkilendirilmiştir. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’ndan sonra Avrupa Birliği (AB) ile uyum sürecinde bu alana yönelik destekler sağlanmış ve konuya yönelik çalışmalar çeşitlenmiştir. 2000 yılı sonrasında konuyla ilgili hazırlanan politikaların ve uygulamaların belirlendiği Kalkınma Planları, Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji Belgesi, Kırsal Kalkınma Eylem Planları ve bu amaca yönelik hazırlanan diğer belgeler incelendiğinde bu uygulama ve politikaların temelinde, kırsal kesimde yoksulluğun azaltılması, kırsal alanlarda refahın artırılması, kırdan kente göçün azaltılması/durdurulması, kır ve kent arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması ile yerel kurumların beşeri ve kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi gibi hedefler yer almaktadır.

Söz konusu hedefleri gerçekleştirmek için Bölge Kalkınma İdareleri, Kalkınma Ajansları ve mahalli idare birlikleri gibi yeni kurumsal yapılar oluşturularak bu kurumlar sayesinde planlama ve geliştirme uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Kırsalda kalkınma araçları olarak, tarımsal üretimin ve verimliliğin artırılması, kırsal

kalkınma projeleri, kooperatifleşme, kırsal sanayi, toplumun kalkınması, köykent ve merkez köy gibi proje uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu özel sektöre kırsal kalkınmanın artırılması ve çeşitlenmesi için maddi destek sağlamıştır (Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2014, s. 50). Kırsal kalkınmaya yönelik BELDES, KÖYDES, SODES, SUKAP gibi projeler gerçekleştirilerek kırsalın kalkınmasına ve altyapı ihtiyaçlarının karşılanmasına çalışılmıştır (Güven, 2017, s. 214). Ancak Türkiye’de kırsal kalkınmaya yönelik dokümanların oluşturulma süreçlerinin çoğunda yukarıdan aşağıya (top down) yaklaşımı hakim olmuş ve merkezi idare tarafından yönetilmiştir. Yerel kurumlar ise sürece uygulama aşamasında dahil edilmiştir. AB üye ülkelerinde ise benzer uygulamalarda 1990’lı yıllardan itibaren aşağıdan yukarıya (bottom up) yaklaşımı benimsenmiştir. Tek merkezden yönetim anlayışı yerine yönetim katmanları arasında iş birliği yapılarak yerelden alınan inisiyatifle yerel ekonominin uyumu ön plana çıkarılmıştır. Türkiye’de ise kırsal kalkınma politikalarında ve uygulamalarının çoğunluğunda yerel yönetimler aktif rol alamamıştır (Çetin, 2007, s.157).

Son kalkınma planı olan On İkinci Kalkınma Planı’nda kırsal kalkınmada, “*kırsal kesimde üretken işgücü oluşturularak ekonominin canlandırılması, sürdürülebilir doğal kaynak yönetiminin sağlanması ve yaşam kalitesinin artırılması suretiyle nüfusun kırsalda tutundurulması*” temel amaç edinmiştir. Konuya yönelik politikalarda ise “*Yöreye ve mekâna özgü özellikler dikkate alınarak kırsal alanlarda yaşam kalitesinin artırılması için kamu hizmet sunumu iyileştirilecektir*” yaklaşımı benimsenmiştir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023, s. 219).

Türkiye’de kırsal alanlarda gösterilen kalkınma çabalarının arzulan sonuçları vermediği görülmektedir. Bu duruma kırsal alanların sorunlarının varlığının devam etmesinin payı büyüktür. Kırsal alanların farklı coğrafi ve demografik özellikleri, her alana yönelik sosyo- kültürel ve ekonomik farklılıkların göz önüne alınarak politikaların tasarlanması anlayışı ve tek merkezli bir anlayışla tasarlanması politikaların başarıya ulaşma ihtimalini son derece düşürmektedir. Kırsal alanların sorunlarının çözümüne yönelik parçalı yaklaşımlar sorunsal kavramaktan uzak olup, kaynak savurganlığı yaratmaktadır. Bu nedenle Türkiye’nin kırsal kalkınmasında bütüncül yaklaşımla tasarlanan politikalar ile merkez ile yerelin birlikte aktif rol aldığı politikalarla sorunlar çözüme kavuşacaktır (Güven, 2017, s. 224).

Sonuç olarak Türkiye’de kırsal kalkınma politikaları sürdürülebilir bir yaklaşımla ve bütüncül bir bakış açısıyla oluşturulmalıdır. Kırsal alanların özellikleri göz önünde bulundurularak farklı sosyal, ekonomik ve çevresel unsurlara yönelik politikalar hazırlanmalıdır. Hazırlanan politikalarda yerel halkın, sivil toplum örgütlerinin, yerel ve merkez yönetimler ile tüm kuruluşların temsilcilerinin yer aldığı geniş bir katılım sağlanmalıdır. Bu sayede kırsal alanların sorunlarının çözülmesi ve kalkınmanın sağlanması daha mümkün olacaktır.

2. Boğatepe Köyünün Sürdürülebilir Kırsal Kalkınması Üzerine Bir Araştırma

2.1. Araştırma Metodolojisi

Araştırma kapsamında ele alınan konunun etraflı bir şekilde incelenmesi için nitel araştırma yöntemlerine başvurulmuş bir saha araştırması gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede veri toplama aracı olarak gözlem ve derinlemesine mülakat teknikleri kullanılarak birincil veri elde edilmiştir. Ayrıca çalışmada, konuyla ve köyle ilgili ulusal ve uluslararası literatürde yer alan akademik yayınları inceleme yoluyla ikincil verilerin taranması yönteminden yararlanılmıştır.

Nitel araştırma, doğal ortamlardaki insana özgü olayların derinlemesine incelenmesine odaklanan benzersiz bir disiplin yaklaşımıdır. Keşif, sorgulama ve yorumlama yöntemlerini içerir ve fenomenleri doğal ortamlarında anlamayı amaçlar. Veriler açık uçlu sorular ve karşılıklı iletişim yoluyla elde edilir (Morgan, 1996). Bu çalışmada, neden-sonuç ilişkilerini çıkarma ve anlamlı bir model sunma zorluğu nedeniyle, insanların belirli durumlarda ve koşullardaki deneyimlerini anlamak için nitel veri toplama gerekliliği (Neuman, 2016) ortaya çıkmış ve bu da daha ayrıntılı bir yaklaşıma olan ihtiyacı ortaya koymuştur. Çalışmada, sosyolojik ve etnografik konularda derinlemesine görüşmelere ihtiyaç duyulmadığı için, saha sakinlerinin deneyimlerinin ortaya çıkarılmasında çözüm yaklaşımı ve sahadaki karşılığı üzerine yapılandırılmış görüşme/mülakat yönteminin nitel veri toplama tekniği kullanılmıştır.

Araştırma evrenini Boğatepe köyünde sürekli yaşayanlar oluştururken örneklemini amaçlı örnekleme çerçevesinde ulaşılmış 8 kişi oluşturmuştur. Araştırma uzun yıllardır köyde yaşayan (en az 20 yıl) geçmişi ve bugünü karşılaştırabilecek bilgiye sahip 8 kişiden oluşan örnekleme gerçekleştirilmiştir. Boğatepe köyünün değişim sürecine yakından tanıklık etmiş ve kırsal kalkınmada aktif rol oynayan katılımcıların olmasına özen gösterilmiştir. Mülakatın gerçekleştirildiği 8 kişilik örneklem grubu, ÇEVDER derneği kurucuları ve üyeleri, köy esnafı, girişimciler, çitçi ve köy sakinlerinden oluşmaktadır.

Alan araştırması Haziran 2024 tarihinde 1 haftalık süreçte tamamlanmıştır. Görüşmeler en az 45 dakika en fazla 3saat sürmüştür. Sözlü tarih çalışmasında önceden hazırlanmış soru formlarıyla kendileriyle görüşmeler yapılan kişilerin ses kayıtlarının deşifrelerinden derlenen bilgiler Word programında yazıya dökülmüş, betimsel analize tabi tutulmuş, tematik çerçeve oluşturulmuş ve katılımcıların kimlik bilgileri çalışmada gizli tutularak görüşmeler anonimleştirilmiştir. Bu kapsamda her bir görüşmeci “K1, K2, K3 vb” şeklinde adlandırılmıştır. Katılımcıların demografik bilgisi aşağıdaki tabloda sunulduğu gibidir (bk. Tablo 1).

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Bilgisi

Kod	Cinsiyet	Yaş	Medeni Hal	Meslek
K1	Erkek	66	Evli	Girişimci
K2	Kadın	54	Evli	Girişimci
K3	Kadın	50	Bekâr	Girişimci
K4	Kadın	45	Evli	Ev hanımı
K5	Erkek	30	Bekâr	Esnaf
K6	Kadın	58	Evli	Girişimci
K7	Kadın	68	Evli	Ev hanımı
K8	Erkek	59	Evli	Çiftçi

Araştırmada veri toplama aracı olarak görüşme tekniği uygulanmış ve yarı yapılandırılmış form üzerinden 8 kişiyle derinlemesine yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara mülakata başlamadan önce gönüllü onay formu okunmuş ve kabul ettiklerini beyan ettiklerinde mülakata gönüllü olarak geçilmiştir. Katılımcılara Boğatepe köyünün sürdürülebilir kırsal kalkınmasında etkili olan unsurlara yönelik 7 soru sorulmuştur. Katılımcılara sorulan sorular:

1. Sizce Boğatepe köyünün sürdürülebilir kırsal kalkınmasında en önemli unsurlar nelerdir?
2. Boğatepe köyünün 2000 yılı sonrasında geçirdiği süreci nasıl değerlendiriyorsunuz?
3. Köyün değişim ve dönüşüm sürecinde etkili olan kişiler kimlerdir? Bu süreç köye ve size nasıl etkide bulundu?
4. Sizce Boğatepe köyünün kendine özgü en önemli çekici güçleri nelerdir?
5. Ekoturizm ve eko müzenin köye ve sizlere sağladığı katkılar nelerdir?
6. Köy halkının birbiriyle olan ilişkisinin kalkınma üzerindeki etkisini açıklayabilir misiniz?
7. Farklı alanlarda eğitimler almışsınız bu eğitimler sizin yaşamınızı ve köyün değişim sürecini nasıl etkilemiştir?

Araştırma verileri betimsel yöntemler kullanılarak analiz edilmiş, temaların özetlenip yorumlanmasına ve görüşülen kişilerin ifadelerine doğrudan atıfta bulunulmasına olanak verilmiş, böylece araştırma bulguları güçlendirilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Verilerin analizi sonucunda köyün kırsal kalkınmasında etkili olan unsurlar tematik bir çerçeve oluşturularak bulgular kısmında belirtilmiştir.

2.2. Araştırmanın Etik İzinleri

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Çalışmada akademik ve etik kaygılar gözetilmiştir. Bu amaçla Etik kurul onayı için başvuruda bulunulmuştur. “Sürdürülebilir Kalkınmada Bir model Önerisi: Kars’ın Boğatepe köyü” başlıklı araştırma için etik kurul kararı için 02.08.2024 tarihinde Hakkari Üniversitesi Etik Kurulu toplanmış ve 2024/89184 sayılı karar ile çalışmanın Üniversite Etik Kurul Yönergesi hükümleri gereğince etik ve bilimsel açıdan uygun görülmüştür.

2.3. Boğatepe Köyü Hakkında Genel Bilgiler

Araştırma için seçilen Boğatepe köyü, Doğu Anadolu Bölgesi Kars iline bağlıdır. Köy bulunduğu konum itibarıyla Ermenistan ve Gürcistan sınırına 60 km yakınlıktadır. Allahuekber Dağları’nın kuzeyinde yer alan köy, Kars’a 44 km ve Ardahan’a 38 km uzaklıktadır. Kars merkezde yer alan Harakani Havalimanı 53 km uzaklıktadır. Bu koşullardan dolayı köy ulaşım açısından elverişli bir konumdadır denilebilir.

Köye ulaşım özel araçlarla veya organize turlarla sağlanabilmektedir. Kış aylarında ulaşım yoğun kar yağışı ve buzlanma nedeniyle sekteye uğrayabilmektedir. Çalışma alanı, TÜİK verilerinde ayrı olarak listelenmelerine rağmen işlevsel olarak entegre olan Büyük Boğatepe ve Küçük Boğatepe adlı iki komşu köyden oluşmaktadır.

Erzurum-Kars Platosu ovalarında bulunan Boğatepe köyü, ortalama 2000 metre yüksekliğe sahiptir ve öncelikle tarım, mera ve sulak alanlarla karakterize edilir. Köyün iklimi serttir, kışlar daha uzun ve yazlar daha kısadır. Köyün ekonomik faaliyetleri tarım, hayvancılık ve peynir üretimine dayanmaktadır. Konumu ve doğal olanakları nedeniyle Gravyer peyniri üretimi ayırt edici bir ekonomik ürün olarak üretilmektedir (Arınç, 2016, s. 8).

Köyün bağlı olduğu il merkezi olan Kars, Türkiye'nin Kafkasya'ya açılan kapısıdır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Ruslar tarafından şekillendirilen şehir, hala o döneme ait eserler ve etkiler taşımaktadır (Polat, 2024, s. 23). Rus kökenli Malakan toplumunun etkisinde kalan bölge, tarımsal uygulamalar, değirmenler, yollar, köprüler, ahır yapıları ve mezarlıklar gibi zengin bir Malakan kültürel mirasına sahiptir (Abacılar ve Korkusuz, 2020, s. 216). Benzer kültürel ve tarihsel özellikler taşıyan Boğatepe köyü, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sırasında Rusya'ya geçince Rusya'dan göç ettirilen Malakanlar ve Doukhoborlar için kurulmuştur. Rusya'nın hakimiyetini kaybetmesi sonunda, köy bölgeye yerleşen 'Terekeme' topluluğundan yeni adını almıştır (Abacılar ve Korkusuz 2020, s. 210). İsviçreli peynir üreticisi David Moser, Boğatepe köyünde ilk gravyer peynir atölyesini kurmuş ve bu atölye diğer köylere yayılmıştır. Rus işgalinden sonra, işgalcilerin Türkiye'yi terk etmesi nedeniyle atölyelerin sayısı azalmıştır. 1936'da Türk boyları Ardahan-Kars bölgesine yerleşerek gravyer peyniri üretimini yeniden başlatmışlardır. Ancak nüfusun büyük şehirlere göçü ile üretim 1975'ten sonra durmuştur (Arınç, 2018, s. 7). Boğatepe'nin sosyal ve ekonomik yapısı 1980 darbesi, 23 kişinin hayatını kaybettiği 1999 trafik kazası, kooperatif faaliyetlerinin durması gibi olaylardan etkilenirken, yerel ekonomi ve kültürü canlandırma çabaları devam etmektedir.

2000'lerde girişimci İlhan Koçulu, gravyer üretimine yabancı olmadığı köyü olan Boğatepe köyüne geri dönerek üretim faaliyetlerinin artırılmasına katkıda bulunmuştur. Bu durum, köyün nüfusunun son 20 yılda iki katına çıkmasıyla önemli ekonomik ve sosyal gelişime yol açan başarılı bir girişim olarak değerlendirilmektedir. Boğatepe Çevre ve Yaşam Derneği'nin kurulması ile dayanışma ve üretimde artış görülmüştür. Köyün kültürel ve ekonomik değeri olan gravyer peynir üretimi, hayvancılıkta yaşanan gelişmelere bağlı olarak artış göstermiş ve geniş bir pazara yayılma imkanı bulmuştur (Yağcı, 2020, s. 94-95).

3. Araştırma Bulguları

Bu bölümde araştırma sonucundan elde edilen bulgular köye özgü kalkınma unsurları çerçevesinde ele alınmıştır.

3.1. Boğatepe Köyünün Kalkınmasında Etkili Olan Unsurlar

Boğatepe Köyü'nün sürdürülebilir kırsal kalkınmasında etkili olan unsurların araştırıldığı çalışma sonucunda elde edilen bulgular kapsamında 9 temel unsurun belirleyici olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu unsurlar aşağıdaki şekil 2'de gösterilmiş olup, bu unsurların birbiriyle ilişkili ve birbirlerini etkileyici olduğu görülmüştür. Katılımcıların ortak beyanları doğrultusunda hazırlanmış olan bu model ve unsurların içeriğine dair detaylı bilgilere ve katılımcıların görüşlerine çalışma içinde ilgili başlıkların altında yer verilmiştir.

Şekil 2: Boğatepe Köyünün Sürdürülebilir Kalkınmasında Etkili Olan Unsurlar

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 2’de görüldüğü üzere köyün kalkınmasında birden fazla faktörün etki ettiği görülmektedir. Özellikle kadınların sürece dahil edilmesi, akademik destek alınması ve yerel unsurları etkin bir şekilde kullanacak vizyoner bir girişimcinin olmasının önemi görülmektedir.

Kalkınmanın sağlanması birbiriyle bağlantılı birçok faktörün birleşimiyle gerçekleşmektedir. Köy, geleneksel peynircilik, bitkisel üretim ve hayvancılık gibi ekonomik faaliyetleri temel alırken, aynı zamanda İlhan Koçulu'nun girişimciliği ve ÇEV-DER'in sosyal ve ekonomik faaliyetleri gibi sivil toplumun gücünden de istifade etmektedir. Kalkınmanın sosyal temelleri, kadınların etkin rolü, yüksek aidiyet duygusu, kültürel değerlere bağlılık ve dayanışmacı bir ekonomi gibi farklı unsurlara dayanmaktadır. Ayrıca, ekoturizm ve ekomüze ile gelir yöntemlerinin çeşitlendirilmesine olanak sağlayan faaliyetlere de yer verilmesi dikkat çekicidir. Akademik ve bilimsel destekle de bilgi ve uzmanlık gerektiren konularda rehberlik alınması, kalkınma sürecine olumlu etkiler sağlayabilmektedir. Tüm bu unsurlar, köyün kendi kimliğini koruyarak ekonomik ve sosyal olarak gelişmesine katkı sunmaktadır.

3.1.1. Girişimcilik Faaliyetleri, ÇEVDER Derneği ve Bilimsel Destek

Kırsal kalkınma, büyümeyi hızlandırmak için stratejik bir müdahale olarak görülen girişimcilikle giderek daha fazla ilişkilendirilmektedir. Kırsal girişimcilik istihdam potansiyelini artırmakta, kırsal huzursuzluğu önlemekte, yaşam kalitesini iyileştirmekte, bireyler, aileler ve topluluklar için sağlıklı bir ekonomi ve çevreyi sürdürülebilir kılmaktadır (Petrin, 1991, s. 7-33). Çalışmada sürdürülebilir kırsal kalkınmada girişimcilik faaliyetlerinin bir köyün yeniden tasarlanması üzerinde nasıl etki ettiğinin örneği görülmektedir.

Boğatepe köyünün kalkınmasını sağlayan ekonomik, sosyal ve kültürel olarak bugün geldiği süreci başlatan önemli unsurlar ve kırılma noktaları vardır. Köyün değişim ve gelişim sürecinde etkili olan en önemli kırılma noktası 1999 yılında gerçekleşen trafik kazasıdır. Bu durum araştırmaya katılım sağlayan herkes tarafından ifade edilmiştir. Köyde bir minibüs kazası sonrası 23 kişi hayatını kaybetmiştir. Kazada bazı aile üyeleri tamamen hayatını kaybetmiş, bazı ailelerden birkaç kişi hayatını kaybetmiştir. Bu elim kaza sonrası köyde birçok hane kapatılırken birçok aile de köyden göç etmiştir. Kaza sonrası köyde hayvancılık bitme noktasına gelmiş, mandıralar kapatılmış üretim durma noktasına gelmiştir. Köyde kimsenin elinin kolunun kalkmadığı bir yas süreci ve bu duruma katlanamayan insanların köyden gitmek istediği bir sürece girilmiştir. Köy için maddi ve manevi açıdan yıkım sayılan bu süreci değiştirmek isteyen bir kişi köyün kaderini değiştirmek için köye gelmiştir. Kazada abisini kaybeden İlhan Koçulu, köyün göç vermesini ve harabe bir hale gelmesini kabul edemeyerek çalışmalarına başlamıştır. İlhan Koçulu, Boğatepe köyünün potansiyelinin, kültürel, ekonomik ve ekolojik değerlerinin farkında olup zengin vizyonuyla girişimcilik faaliyetlerini yürütmüştür.

İlhan Koçulu, süt üretiminde önemli bir potansiyele sahip bir yerleşim yerinde yerel peynir üretimine başlayarak köyün kalkınmasına yatırım yapmış ve köyünün bir turizm odağı haline gelmesine katkı sağlamıştır. İlhan Koçulu ile yerel halkın tutumları ve davranışları, örgütlenmeyi, öğrenmeyi, yenilikçiliği, kadın katılımını ve turistler ile ilişkileri de etkilemiştir (Durmuşoğlu ve Seçkin, 2019, s. 41-42). Araştırma kapsamında köy halkıyla yapılan mülakatlar ve gözlemler sonucunda köyün değişim ve gelişim sürecini başlatan kişinin İlhan Koçulu olduğu tüm katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Dört nesildir peynir yapan bir aile geleneğinden gelen İlhan Koçulu, bu değeri köyde devam ettirmek istemesi üzerine faaliyetlere başlamıştır. Bu amaçla İlhan Koçulu'nun köyde gerçekleştirdiği tüm faaliyetler köyü ve köy halkını etkilemiştir. Koçulu'nun, köy halkının tüm süreçlerde en büyük destekçisi ve yol göstericisi olduğu katılımcılar tarafından ifade edilmiştir.

K2. *“Köyümüz kazadan sonra çok kötü bir haldeydi. Sürekli bir kapıya daha kilit vurulup köyden gidiliyordu. İlhan Koçulu abimiz köyümüzü bize geri verdi. Onun sayesinde hayvancılık ve tarım yeniden başladı. Mandıralar tekrar faaliyete başladı. Köyden gitmeyi düşünüyorduk burada kalmamızı hatta daha sıkı bağlanmamızı sağladı. Zamanla köye geri dönenler oldu. Her gecen yıl hane sayımız artarak devam etti.”*

K4. *“Köyümüzün bu halde olmasının bugün dünya çapında bilinirliği olmasının en büyük mimarı İlhan Koçulu abimizdir. O bu köye ve bize inandı. Bu hale gelmemizde İlhan abinin, tüm köylü halkının özellikle kadınlarımızın desteği büyük. Daha eksikimiz çok ama inanıyorum daha iyi olacak köyümüz.”*

K7. *“...İlhan abi sayesinde köyde kadınlar ekonomik yaşama dahil oldu. Ev işlerini kolaylaştırmamız için bize teknolojik aletler aldı. Önceden bulaşık makinesi falan yoktu zamanımızın çoğu mutfakta geçirdi. Bize bulaşık makinesi aldı peynir yapmaya, gelen turistleri ağırlamaya zamanımız kaldı. Biz de para kazanmaya başladık. Eğitimler aldık. Eşlerimizin bize bakışı değişti. Bu köyde kadın erkek ayrımcılığı kalmadı. Hepsini İlhan abiye borçluyuz.”*

K2. “İlhan Koçulu abimizle el ele verelim köyümüzü kurtaralım dedik ve Boğatepe Çevre ve Yaşam Derneği ÇEVDER’i kurduk. Bu derneğin 45 kadın 15 erkek üyesi var.”

K1. “ÇEVDER’in kurulmasında İlhan Bey çok emek verdi. Bizleri de ikna ederek derneği kurduk. Dernek sayesinde çok güzel işer yaptık köyümüzde. Hem köye hem de bizlere katkısı çok oldu.”

Boğatepe köyünün değişim sürecinin önemli unsurlarından biri de Boğatepe Çevre ve Yaşam Derneği ÇEVDER’in kurulması ve yaptığı faaliyetlerdir.

2007 yılında Boğatepe köyünde kurulan Boğatepe Çevre ve Yaşam Derneği (ÇEVDER), çevre araştırmalarına önemli katkılarda bulunmuştur. Dernek, akademisyenleri, üniversite öğrencilerini, köylüleri, STK'ları ve kurumsal paydaşları dahil etmiştir. 2000 ile 2006 yılları arasında köylüler-çiftçiler saha araştırması yapmış, diğer köylerle görüşmüş, takas ekonomilerini araştırmış, eğitimler düzenlemiş ve sözlü tarih çalışmaları yürütmüştür.

ÇEVDER, 2007 yılından bu yana köy yaşamını destekleyen ekonomik kalkınma alternatiflerini hedefleyen çok sayıda proje ve faaliyete öncülük etmiştir. Bu projeler geleneksel tohumlar, tıbbi bitkiler, kırsal kesimdeki kadınlar, dayanışma turizmi, toplum destekli tarım, eko-müzeler ve peynirin coğrafi işaretlenmesi konularına odaklanmıştır. Süreç öğrenciler, araştırmacılar, akademisyenler, üniversiteler, yerel yönetimler, STK'lar, kooperatifler ve yerel üreticiler olmak üzere çeşitli paydaşlar tarafından desteklenmiştir. Boğatepe’de dernek dışarıya göçü durdurmuş ve kısmi geri göç sağlamıştır. Peynir üretimine odaklanan süt çiftliklerinin sayısı ile tarıma ve hayvancılığa dayalı canlı hayvan varlığı artmıştır. Kaşar peynirinin coğrafi işaretlenmesi, eko-müze kurulması, gravyer peynirinin korunması gibi alanlarda önemli kazanımlar elde edilmiştir. Süreç basında geniş yer bulmuş ve bir üretim yararlanıcısı ağının odak noktası olmuştur (Çalışkan 2019, s. 182). ÇEVDER’in gerçekleştirdiği uygulamalar Boğatepe köyünün ve halkının yaşam kalitesini artırdığı araştırmaya katılan katılımcıların çoğunluğu tarafından ifade edilmiştir. Dernek kapsamında yürütülen faaliyetler sadece ekonomik bir nitelik taşımayıp, köy halkının sosyal ve kültürel ilişkilerini, yaşadıkları çevreye bakışını ve kırsala aidiyet hislerinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bu kapsamda derneğin öncelendiği bilimsel destekle ilerleme yaklaşımının etkili olduğu görülmüştür. Akademisyenlerin ve uzman kişilerin köyün kalkınma süreçlerinin birçoğunda aktif rol üstlendiği bu sayede sürdürülebilir kalkınmanın çok yönlü ve sağlam bir zeminle gerçekleştirildiği görülmektedir.

Akademisyenler ve uzmanlar, bitki çeşitliliğini korumak ve peynir üretiminde sürdürülebilirliği sağlamak için bir eko-müze kurarak Boğatepe köyünün dönüşümünü desteklemişlerdir. Geleneksel bilgi ve eğitim, beslenme ve tıbbi tedavide kullanılmıştır. Bu nedenlerle köyün büyümesi ve refahı, kültürel, sosyal ve ekonomik birikimi ile doğrudan bağlantılı görülmektedir (Yağcı, 2020, s. 94-95). Köylüler ve dernek üyeleriyle gerçekleştirilen görüşmeler, akademik desteğin sürdürülebilir kırsal kalkınma için hayati önem taşıdığını ortaya koymaktadır. Söz konusu destekler, ekoloji, tıp, kişisel gelişim, tarım ve yabancı dil eğitimi gibi çeşitli alanlardaki gönüllü akademisyenlerden ve uzmanlardan gelmiştir.

Köyün tüm süreçlerinde akademisyenlerden destek alındı. Yerelde kalkınmanın tüm unsurlarında sosyolojik ve antropolojik bakış açısı var. Bu konuda akademisyen ve uzmanlardan oluşan gönüllülerden büyük destek gördük. Dünyanın birçok üniversitesinden hocalarla çalıştık. Akademik destekle yerel bilgiyi karıştırarak doğruya ulaştık. Toplumun davranış biçimlerini, sosyolojik yapıyı, mevcut potansiyeli ve oluşabilecek sorunları göz önünde bulundurarak, toplumu anlayarak kırsalda kalkınmayı başardık. Bugün köyde gelir artışında ve köylünün birbiriyle olan ilişkilerinde alınan eğitimlerin oldukça etkisi var. Önceden az bilinen ya da yanlış bilinen konular eğitimlerle daha iyi bir noktaya geldi. Bu eğitimlerden bazıları, organik tarım, sebze yetiştirme, botanik, iletişim, bitki tanıma ve kullanım alanlarını öğrenme, yabancı dil v.b şeklindedir. Bu eğitimlerle potansiyelin farkına varıldı ve kapasiteler artırıldı (İlhan K.,Kişisel Görüşme, Haziran 2024).

3.1.2. Yerel Üretimin Gelişimi ile Kadınların Bu Alanlarda Aktif Rol Alması

Boğatepe köyünün temel gelir kaynakları bitkisel üretim, hayvancılık ve peynir üretimidir. Bu sektördeki üretim süreci tarih boyunca dalgalanmalar gösterse de artık kalkınmanın temelleridir. Kadınların bu sektörlere katılımı sektörün sürdürülebilir bir gelir kaynağı haline gelmesine neden olmuştur.

1800-2000 metre yükseklikteki platolarda bulunan yüksek çayırliklar hayvancılık için uygunken, 2500 metrenin üstünde karasal etki nedeniyle subalpin ve alpin çayırliklar daha yaygındır (Atalay, 2002, s. 175). Çayır ve mera alanları bakımından zengin olan bölgede, elverişli doğa koşulları nedeniyle önemli miktarda hayvancılık faaliyeti görülmektedir. Boğatepe köyüne uyum sağlayan zavod ve montofon, Anadolu Kızılı ile simental ve montofon sığırlarının melezlenmesinden ortaya çıkmıştır (Atış ve Çelikoğlu, 2017, s. 310-324).

Köyde küçükbaş hayvancılık ve kaz yetiştiriciliği de kısmen yapılırken, bitki çeşitliliğinin fazla olması nedeniyle yabancılar da burada arıcılık faaliyetleri yürütmektedirler (Polat, 2024, s. 98). 2024 yılı itibarıyla köyde 2000 büyükbaş hayvan ve 8 mandıra bulunmaktadır (İlhan K., Kişisel görüşme, 2024).

Boğatepe Çevre ve Yaşam Derneği, köyde peynir yapımını, süt üretimini ve istihdam olanaklarını teşvik eden projelere öncülük etmiştir. Doğal olarak yetiştirilen hayvanlardan elde edilen kaliteli süt, on altı çeşit peynir üretimi ve 8 hijyenik mandıranın açılması, yerel gelir dağılımına olumlu katkılar sunmuştur. Uzmanlık ve yüksek katma değer gerektiren Gravyer peyniri üretimi, bölgenin kalkınması ve sürdürülebilir büyümesi için hayati önem taşımaktadır.

Kırsal kalkınmada en önemli yapı taşlarından birini de bitkisel üretim oluşturmaktadır. Bitkisel üretim sektörü, ekonomide önemli ölçüde istihdam yaratmakta ve kırsal alanlarda yaşayan insanlar için önemli bir gelir kaynağı oluşturmaktadır. Boğatepe köyünde tarım temel ekonomik geçim kaynakları arasındadır.

Köy, yaz ve ilkbahar aylarında uzun çayırlara sahip olmasına rağmen iklim koşulları nedeniyle tarıma elverişsizdir (Abacılar ve Korkusuz, 2020, s. 216). Sert iklimine rağmen köy, ürün ekimi ve ot toplama için çayır ve tarlalara sahiptir. Son yıllarda, geleneksel tahılların ve buğdayın ekiminin artması ile, bitkisel ürünlerin doğallığı ve kalitesi de artış göstermiştir.

Boğatepe köyünde kadınların bitkisel üretim, hayvancılık ve peynir üretimine katılımı gelişimi önemli ölçüde hızlandırmış, daha yaygın ve daha büyük bir ekonomik unsur ortaya çıkarmıştır. Bu aynı zamanda kadınların ekonomik istikrarı ve köyde kalmaları için de faydalı olmuştur.

Kırsal kalkınma, girişimciliği teşvik ederek ve kentsel yaşam standartlarına ulaşmalarını sağlayarak kadınların yaşam standartlarını iyileştirmeyi amaçlar. Kırsal alanlardaki kadınlar, sürdürülebilir kalkınmadan tam olarak faydalanmak için onları da kapsayan politikalara ihtiyaç duymaktadırlar. Türkiye'deki gibi kırsal alanlardaki kadınlar, erkekler kadar çalışmalarına rağmen yoksulluktan en çok etkilenenlerdir (Gülçubuk ve Karabıyık, 2012, s. 358). Girişimciliği teşvik etmek ve kadın örgütlerini desteklemek, onların sosyal ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmalarına yardımcı olabilmektedir.

Kırsal kalkınma, yoksulluk, işsizlik, açlık ve bölgesel eşitsizlikler gibi küresel sorunların çözümünde hayati öneme sahiptir. Kadınların işsizliği ise az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde önemli bir sorundur (Yıldız ve Özbey, 2022, s. 122). Bu konuya yönelik Avrupa ülkeleri, ekonomik kalkınma için işgücü yapısını oluşturmak amacıyla özellikle dağlık ve dezavantajlı bölgelerdeki kırsal kesimlerde kadın girişimlerine öncelik vermektedir (Koutsou, Notta, Samathrakis ve Partalidou, 2009, s. 191). Türkiye'de ise kırsal ve kentsel alanlarda kadınların işgücüne katılımında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Kentli kadınlar daha iyi ekonomik koşullarda çalışırken, kırsal kesimdeki kadınlar tarımda çalışmaktadır ancak her kadın toplumsal hayata önemli katkılar sunmaktadır (Yılmaz, Özdemir, Orman, Unakıtan ve Konyalı, 2019, s. 73).

Çalışma, kadınların Boğatepe köyünde sürdürülebilir kırsal kalkınmaya aktif olarak katkıda bulunduğunu, ekonomik ve sosyal yönlerden, girişimcilik faaliyetlerinden, hayvancılıktan, peynir üretiminden, çiftlik sahipliğinden, bitki toplama ve pazarlamasından sorumlu olduğunu ortaya koymaktadır.

Köyün kalkınmasında ve değişim sürecinde aktif rol oynayan kadınlardan biri olan K2 ile yapılan görüşmede kimliğinin belirtilmesini istemiştir. Girişimci Zümran Ömür aynı zamanda köyde çiftlik sahibidir. ÇEVDER Derneğinin kurulmasında ve köyde yaşanan tüm önemli süreçlerde etkin rol oynamıştır. Kendisinin ve köydeki diğer kadınların köyün başta tarım hayvancılık ve peynircilik olmak üzere ekonomik alanlarda yer aldığı ayrıca eğitimler alarak topladıkları bitkileri başta tıbbi alanlar olmak üzere farklı birçok alanlarda kullanmada, kadınların etkili olduğunu belirtmiştir. Eko turizm ve dayanışmacı turizmde de kadınların önemli rol üstlendiklerini ifade etmiştir (Zümran Ö., Kişisel Görüşme, Haziran 2024). Araştırmaya katılan diğer kadın ve erkek katılımcıların da aynı yönde beyanlarda buldukları ve kadınların köyün kalkınma süreçlerinin baş aktörleri olduğu tüm katılımcılar tarafından ifade edilmiştir.

K2. “Köyümüzde tarım ve hayvancılık yaparken erkeklerle birlikte çalışıyoruz. Herkes elinden ne geliyorsa onu yapıyor. Tam bir dayanışma çerçevesinde yürütüyoruz tüm aşamaları. Gördüğümüz gibi benim adımla taşıyan bir çiftliğim var. Ben peynir yapıyorum eşim de tarlada ekinlerle uğraşılıyor. Yani bu köyde kadın erkek üretim süreçlerinde eşit rol oynuyor. Hatta kadınlar özellikle turistlerin konaklamalı geldiği turlarda çok daha etkin rol oynuyor.”

K1. “Kadınlar bu köyde ekonomik ve sosyal kalkınmanın en önemli unsurudur. Köyde kalmada ve geri dönüşlerde de aile üyelerinden kadının aktif rol aldığını gördük. Bir ailenin köyde kalmasında kadının mutlu olmasının ve burada kendisinin bir gelir elde etmesinin belirleyici olduğunu bu köyde birçok ailede

gözlemledik. Ayrıca değişime kadınların daha açık olduğu yeniliklere ayak uydurup daha kolay uyum sağladıklarını gördük. Köydeki kadınlara alanında uzman kişilerden ve akademisyenlerden sosyal, ekonomik, ekolojik hatta psikolojik alanlarda eğitimler verildi. Kadınlara Fransızca ve İngilizce dil eğitimleri verildi. Kadınlar verilen eğitimlerinden oldukça faydalandılar. Kadınlar bu eğitimleri hayatlarına, ailelerine ve köye çok iyi bir şekilde yansıtılar. Biz bu köyde kadınlarla çok işler başardık. Onların katkısı olmazsa bugün dünya çapında bilinirliği olan 400 bin turist ağırlayan bir köy olamazdık...”

K5. “...Karım benden çok daha iyi peynir yapıyor. Topladığı otları satıyor. Önceden kışları ekonomik ve sosyal açıdan köy çok zorlardı bizleri. Şimdi kışlarımız yazdan daha iyi. Gelirlerimiz arttı. Gelen turistlerle sosyal yaşamımız güzelleşti. Bu köyde kadınlar bizden daha ön plandadır. Bundan asla gocunmam birlikte her şeyi yapabiliyoruz...”

K7. “Biz bu köyde başta peynir üretimi olmak üzere ektiğimiz tarım ürünlerinde ve topladığımız bitkilerde amacımız doğal yollarla üretim sağlamak ve geliştirmek. Bu köyün potansiyelinin farkındayız. Her şey biter ama gıdaya ihtiyaç bitmez. Burada bize ve torunlarımıza yetecek kadar bir potansiyel var. Amacımız bizden sonrakilerin de bu duyguyu paylaşması ...”

3.1.3. Ekoturizm ve Ekomüze

Günümüzde değişen turizm algısıyla kişiler, doğayla kişisel ve küçük grup deneyimleri talep etmektedirler. Bu durum “kırsal turizm”, “ekolojik turizm” ve “sürdürülebilir turizm” gibi yeni kavramların gelişmesine yol açmaktadır. Bu kavramlar, doğal ve kültürel ortamların kullanımını dengelerken çevreyi ve yerel halkın refahını da korumayı amaçlamaktadır (Kaypak, 2012, s. 11). Ekoturizm, doğal kaynakları ve yerel potansiyeli kullanarak sürdürülebilir kırsal kalkınmayı desteklemektedir. Kalkınmayı çevre korumayla dengelemeyi, sosyal sorumluluğu, ekonomik verimliliği ve ekolojik duyarlılığı teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Ekoturizm, biyolojik çeşitliliği koruyan ve turizm-çevre ilişkilerini destekleyen alternatif bir turizm biçimidir (Kaypak, 2012, s. 12).

Zengin bitki çeşitliliğine sahip olan Boğatepe yaylası, bahar yağışlılığının fazlalığından da istifade etmektedir. Bölgede çok sayıda endemik bitki yetişmektedir (Kıymışoğlu vd., 2022, s. 68-74). Bu zenginlik eko turizmin köyde gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Boğatepe köyünün ekonomisinde ve kalkınmasında bitkisel üretim ve hayvancılıkla birlikte son on yıllarda turizm türleri de etkin rol oynamaktadır. Kars iline yapılan tarihi ve kültürel turlarda Boğatepe köyü de uğrak noktalardan biri haline gelmiştir. Bu sayede köy hem kendi ekonomisine hem de ilin ekonomisine katkı sağlaması açısından önem taşımaktadır. Köyün sahip olduğu özellikler kırsal gelişim projeleri, ekolojik çeşitlilik, gravyer peynir ve farklı peynirlerin doğal yöntemlerle yerelde üretilmesini, eko-müze gibi uygulamalar ile köyün ve Kars ilinin ekonomisine ve kırsal turizme dikkat çeken katkılar sunmuştur.

Köyün temel geçim kaynağı tarım, hayvancılık ve buna bağlı peynir üretimi olsa da özellikle 2011 yılında Türkiye’de peynircilik tarihinin anlatıldığı ve biyolojik çeşitliliğinin sunulduğu ilk “Ekomüze” kurulmuştur. Ekomüze’nin kurulmasından sonra dayanışmacı turizm faaliyetlerinin giderek artan düzeyde yerel ekonomiye katkı sağladığı söylenebilir. Özellikle kadınların ve gençlerin ekonomik alanlarda ve kalkınmada daha etkin olduğu bir sürece girilmiştir. Gelen turistler ve köyün değerlerini iyi kullanan kadınlar bu köyde girişimcilik faaliyetlerini hızlandırmışlardır. Çiftlikler ve mandıralar kurmaya, bitkileri kurutarak çeşitli alanlarda kullanmak üzere satmaya, evlerinde kahvaltı ve yemekler vermeye, gelen turistleri ağırlamaya başlamışlardır. Bu anlamda köydeki kadınların çalışmaları girişimcilik açısından örnek bir özellik taşıdığı söylenebilir. Her yıl çeşitli festivaller, tadım şenlikleri gibi aktivitelere ev sahipliği yapan köy, özellikle gravyer peynir ve kaşar peyniri üretimini artırmakta bu kapsamda turist sayısı da artmaktadır. Araştırma kapsamında konuyla ilgili katılımcıların çoğu benzer ifadelerde bulunmuştur. Köyde turizm faaliyetlerinin köyün sürdürülebilir kalkınmasında ekonomik ve sosyal olarak katkı sağladığı belirtilmiştir.

K3. “Kültürel mirasım olan Ekomüze kurulduktan sonra köyümüze ilgi daha çok arttı. Bu fikir köy derneğinden çıktı. Burada peynir tarihimiz ve geçirdiği süreçler ile bu çevrede bulunan bitkiler sergileniyor.”

K4. “Turlarla gelen turistleri genellikle haftalık olarak evlerde ağırlıyoruz. Sırayla ve kim müsaitse onun evinde kalıyor. Misafirlerimiz evde ne pişiyorsa onu yiyor ve ne iş varsa birlikte yapıyoruz. Biz onlara kültürümüzü doğal yaşamımızı gösterirken onlardan da çok şey öğreniyoruz. Onların çocuk yetiştirme tarzlarını, kadın erkek iletişimini ve yemek kültürlerini biz de onlardan öğreniyoruz...”

K2. *“Gelen turistler bizim ürettiğimiz ürünleri alıyor. Kurduğumuz bitkileri alıyor. Bizlere gelir imkanı sağlıyorlar. Ama sadece ekonomik olarak düşünmemek lazım. Köy yaşamı sosyal imkanlar açısından çok yetersiz. Onların gelmesiyle bizlere renk geliyor. Her bir turist farklı özelliklere sahip bizler de onlardan faydalanıyoruz. Daha canlı oldu köy yaşamı.”*

K1. *“Burada cafe, restoran, otel gibi alanlar yok. Bu tür tesislerin ya da işletmelerin kurulmasını da istemiyoruz. Gelen misafirler dayanışmacı turizm faaliyetleri ve ÇEVDER öncülüğünde, köy yerleşik düzeni içinde köy evleri, açık alanlar, Ekomüze, meralar ve doğa yürüyüş rotaları kullanılarak yapılıyor ve turistler köy evlerinde ağırlanıyor. Bu konuda özellikle kadınlar çok emek veriyor. Kırsalda turizmin yaygınlaşması ve sürdürülebilir olmasında kadınların ve gençlerin bakış açısı bu sebeple çok önemli. Gerçekten isteyerek ve inanarak yapılması lazım. Gelen turisti yük olarak değil canı gönülden misafir duygusuyla ağırlıyorlar. Aynı grupların tekrar gelmesinde bu içtenliğin etkisini gördük.”*

3.1.4. Dayanışmacı Ekonomi, Dayanışmacı Turizm ile Kültürel Değerlere Bağlılık

Dayanışma ekonomisi, aşırı rekabetçi kar odaklı ekonomiden ziyade alternatif yöntemleri önermektedir. Bu durum vatandaşların ekonomik ilişkilere katılmalarına ve büyük ölçekli ticari ilişkiler yoluyla bölgesel kalkınmaya katkıda bulunmalarına izin vererek kapitalizme meydan okumaktadır. Dayanışma ekonomileri ayrıca, mutabakat ve iş birliğine dayalı yerel, ulusal ve uluslararası sosyal ağlarla sonuçlanan, topluluk ekonomik düzenlemesi hakkında kamuoyu tartışmalarını da kapsamaktadır (Boz, 2021, s. 50).

Bu çalışma kapsamında Boğatepe köyünde yapılan saha araştırması ile yerel halkla yapılan mülakatlarda dayanışmacı yaklaşımın turizm ve ekonomi üzerindeki olumlu etkisi gözlemlenmiştir. Dayanışma perspektifine dayalı iktisadi ilişkilerin köy halkına önemli faydaları olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan katılımcıların çoğu köydeki kalkınmanın itici gücü ve en önemli unsuru olarak dayanışma kültürü ile yapılan her türlü sosyal ve ekonomik faaliyetleri göstermişlerdir. Dayanışma duygusunun bu köyde yüksek olmasının sebebi araştırıldığında ise köy halkının kültürel değerlerine oldukça bağlı olması gerçeği olduğu görülmüştür. Köye duyulan yüksek aidiyet duygusu ve köyün her yönüyle benimsenmesi, köy halkının genel yaklaşımı olduğu görülmüştür. Köyün tarihine, gelenek göreneklerine, sahip olduğu doğal ve kültürel değerlerine son derece bağlılık söz konusudur. Yapılan saha araştırması ve derinlemesine mülakatlarda köy halkının doğanın bir parçası olmaktan vaz geçemediklerini her fırsatta dile getirerek, köyü ve köyde yaşayanları bir bütünün parçası olarak gördüğü sonucuna varılmıştır. Genç, yaşlı, kadın ve erkek farklı profillerde köye karşı güçlü bir sevgi ve aidiyet duygusunun olduğu ve bu durumun köydeki işleyişe yansıdığı tespit edilmiştir. Sosyal bağların gücü ve kültürel ortaklıklar ekonomik ve turizm faaliyetlerine yansyarak, herkes için iyi olacak ve herkesin kazandığı bir bakış açısı ortaya koymuştur. Köydeki dayanışmacı kültürün onlarca yıldır güçlenerek devam ettiği katılımcılar tarafından ifade edilerek, bu değerın sürdürülebilir kırsal yaşamın vazgeçilmezi olarak görüldüğü belirtilmiştir.

Kültürel değerlerin, insanlara ortak geçmişlerini hatırlatarak toplumsal yaşam kalitesini ve iş birliğini artırma özelliği bulunmaktadır. Toplum, değerler hakkında bilinç geliştirirken bu değerleri korumalı ve gelecek nesillere aktarmalıdır. Kültürel mirasın ekonomik kalkınma üzerindeki etkisi olumlu beklentileri de artırmaktadır (Öktem ve Kalyoncu, 2020, s. 219).

K5. *“Bu köyde herkes şunu çok iyi bilir tek başıma kazancımı artıramam bunun bana faydası olmaz. Tarlada traktörü bozulan köylüye hemen birimiz yetişiriz. Boşta olan traktör köylünün tarlasına gider. Biri hastalanırsa sütünün bozulmasına izin vermeyiz. Onun da peynirini yaparız. Biz burada büyük bir aileyiz kimse kimsenin rızına engel olmaz. Hep birlikte daha çok üretir daha çok kazanırız...”*

K2. *“Siz soruyorsunuz ya en önemli unsur ne oldu köyün kalkınmasında. Bence en önemlisi yüksek dayanışma kültürüne sahip olmamız. Tüm köy halkı kadın, erkek, yaşlı, genç, çocuk herkes birbirini düşünür. Herkes kazansın ister. Kimse de işten geri durmaz. O işin yapılması gerekiyorsa yapılacak, kimin yaptığının önemi yok.”*

K7. *“Köyde turizmin bu kadar yaygınlaşmasında köyün sahip olduğu özellikler elbette etkilidir. Ama bu özelliklerin kıymetini bilinmezse ve sadece kendini düşünürsen çok bir şey yapamazsın. Kırsalda insanın insana ihtiyacı var. Etraftaki köylere bakın araziler anlaşmazlıklar yüzünden ekilip biçilemiyor. Biz bu köyde her konu da birbirimize yardım ederiz.”*

K8. *“Biz köyümüzü çok seviyoruz. Köydekiler de birbirini çok sever. Eskiden böyle değildi. Diğer köyler gibi kavgalar çok fazlaydı. Bu köyde muhtarlık kavgaları bile olmaz. Seçimden önce toplanır hepimiz bir aday belirleriz ve onu muhtar yaparız. Aldığımız eğitimler ve buradaki işleyiş bizim bakış açımızı değiştirdi. Biz en başta atalarımızdan aldığımız bu doğal ve kültürel zenginliklere, bu güzelliklere*

odaklandık. Buranın kıymetini anladık. Gelenlere de bu duyguyla anlatıyoruz. Bizim burayla aramızdaki bağı görüyorlar...”

Araştırma kapsamında dayanışmacı yaklaşımın bu köyde güçlenmesinde etkili olan bir diğer unsurun ise köydeki kadınların ekonomi ve turizm faaliyetlerinde etkin rol alması şeklinde ifade edilmiştir. Köyde kadınlar tarım, hayvancılık ve peynir üretimi gibi temel ekonomik faaliyetlerin yanında turizm ve girişimcilik faaliyetleri gibi birçok farklı alanda etkinlik göstermektedir. Kadınların kalkınmayı oluşturan unsurların dışında kalmaması, dayanışmacı kültürün yaygınlaşmasında gençlerin ve çocukların bu kültürle yetiştirilmesinde de etkili olduğu katılımcılar tarafından belirtilmiştir.

K2. “Köye gelen turistlerle daha iyi iletişim kurabilmek için, özellikle eko turizm kapsamında yurtdışından gelen turistler için dil eğitimleri aldık. Fransızca ve İngilizce kurslar aldık. Kadınlar bu konuda daha başarılı oldu. Bitkilerin tanıtılmasında eko müzeyi anlatırken yine peynirin yapım sürecini ve tarihini anlatırken çok ihtiyaç duyuyorduk. Sağ olsun gerek Türkiye’den gerek yurtdışındaki üniversite hocaları bizlere dil eğitimi verdiler. Ayrıca daha iyi iletişim kurabilmek için iletişim kursları da aldık. Daha doğru iletişim kurmaya başladık. Köyde turizmin gelişmesinde tüm bunların etkisini gördük...”

K1. “Köydeki potansiyel burada yaşayan herkes tarafından bilinir. Yüksek bir aidiyet duygusu vardır herkeste. Bu köyde kadınlar mutlu, üretken ve hayatın içinde. Kendini kentteki kadınla kıyasladığında daha şanslı hissediyor. Bu durum köye bağlılığı ve üretkenliği artırıyor. 10- 20 yıl önce gitmeyi düşünen birçok aile bu fikri tamamen aklından çıkardı. Çocuklarını burada kalmaya ve buradan kazanç sağlamaya yönlendiriyorlar. Bu köyün değerlerinin yarınlara aktarılmasında ve kalkınmasının devam etmesinin sürdürülebilir olmasındaki sebep de budur...”

Burada belirtilmesi gereken önemli bir ayrıntı ise kadınların 20 yıl öncesinde köyde görünürlüklerinin ve etkinliklerinin bu düzeyde olmadığı, zaman içerisinde kadınların aldıkları eğitimlerle üretim ve kalkınma faaliyetlerinde giderek etkin olmaya başladıkları hususudur. Hatta kadınların birden ekonomik güce sahip olmasının, aile içi eşler arasındaki iletişimi etkilememesi için ÇEVDER öncülüğünde köydeki farklı yaş gruplarındaki kadınlara aile içi iletişim ve değişiklik gösterebilecek kazanç durumlarına yönelik eğitimler verilmiş, aile ilişkilerinin olumsuz etkilenmesinin bu eğitimler sayesinde önüne geçilmiştir. Bu durum çok kapsamlı ve ileri düzeyde bir bakış açısıyla köydeki faaliyetlerin gerçekleştirildiği ve ÇEVDER’in bilimle ilerlemesinin köydeki yansımaya örnek olarak gösterilebilir. Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer unsurun sosyo-kültürel ve ekonomik alanda gerçekleşen tüm uygulamalarda bilimsel destek alınmasıdır. Bilimle yerelin harmanlanması köydeki değişim ve gelişim sürecinin temelindeki bir özelliktir. Türkiye’de benzer özellikler taşıyan birçok köy vardır. Çoğu kültürel ve dayanışmacı yaklaşıma da sahip olabilir ancak bu köyde her şey önceden planlanarak ve en iyiye ulaşmak için sonrasında doğabilecek tüm olumlu ve olumsuz yönler göz önünde bulundurularak bilimsel desteğin eşliğinde yapılmaktadır. Tüm kalkınma süreçlerinin özünde olan bilimsel destek, köyün farklı alanlarında bütüncül olarak kendini göstermektedir. Yapılan görüşmelerde de eğitimlerden, uzmanlardan ve akademisyenlerden desteğin önemi dile getirilmiştir.

K2. “Önceden tarım yapıyorduk ama daha verimsizdi. Otları topluyorduk ama bu kadar faydası olduğunu nelere iyi geldiğini çok iyi bilmiyorduk. Aldığımız eğitimlerle daha verimli tarım yapmayı, daha iyi ve çeşitli peynir üretmeyi, her bitkiden nasıl faydalanacağımızı öğrendik. Aldığımız eğitimleri uyguladık ve çok faydasını gördük.”

K1. “Bu köyde yapılan hiçbir uygulama planlanmadan köy halkıyla ve bilim insanlarına danışılmadan yapılmaz. Her yönü düşünülerek özellikle bilimsel açıdan destek alınarak yapılıyor. Bize ve köye akademisyenlerin etkisi çok oldu. Tarımdan hayvancılığa, bitkilerden peynir yapımına, sosyal ilişkilerden özel alanlara kadar çok çeşitli konularda uzmanlardan destek alındı. Mesela benim katıldığım birçok kadın girişimcilik projelerinde başarı yakalayan ve ekonomik güç elde eden kadınların ailede problemler yaşadığı ve boşanmaların arttığını gözlemledim. Bu olayların köyde gerçekleşmemesi için önceden önlem alınması gerektiğini düşünüp ÇEVDER kapsamında uzmanlara danışarak konuya yönelik eğitimler verildi. Yani kadınların ekonomik güç elde ettiğinde aile ilişkileri zarar görmesin diye eğitimler verildi. Bu sayede kadın-erkek doğru iletişimin kurulması sağlandı. Bu köyü uzmanların, akademisyenlerin desteği olmadan bu hale getiremezdik.”

K6. “...İlk başta ev işlerinden kopmamız zor oldu. Çok zaman kalmıyordu bize ekstra bir şey yapmaya. Çamaşır, bulaşık, yemek derken günümüz evde geçiyordu. Sonra bu durumu çözmek için ÇEVDER desteğiyle neredeyse her eve makinalar alındı. Bizlere daha çok zaman kaldı. Biz de hayvan sayısını artırdık. Daha çok süt olduğu için peynir üretimimiz arttı. Gelen turistlerle ilgilenmeye onları ağırlamaya zamanımız kaldı. Bu sayede hem işimizi yaptık hem de evimizden de kopmamış olduk.”

4. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma, Boğatepe köyünün sürdürülebilir kalkınma çalışmalarında etkili olan tüm unsurlar üzerine araştırma yapma amacıyla tasarlanmıştır. Araştırmada gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlar, gözlem ve literatür taraması sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda Boğatepe'nin kalkınmasında etkili olan unsurlar tespit edilmiştir. Bu kapsamda köyün sürdürülebilir kırsal kalkınmasında olumlu yönde etki eden unsurların neler olduğu katılımcıların ortak beyanları esas alınarak tespit edilmiş ve bu doğrultuda çıkarımlar yapılarak tematik bir çerçevede sunulmuştur. Araştırma sonucunda etkili olan kalkınma unsurları çalışma içinde 4 başlık altında incelenerek ele alınmıştır. Söz konusu unsurların birbiriyle ilişkili ve birbirlerini etkileyici olduğu görülmüştür.

İlk kategoride yer alan kalkınma unsurları Girişimcilik Faaliyetleri, ÇEVDER Derneği ve Bilimsel Destek olarak ortaya konulmuştur. Bu kategoride köyün sürdürülebilir kalkınmasında, girişimci İlhan Koçulu'nun ve Boğatepe köyü Çevre ve Yaşam Derneği'nin köyü sosyal, ekolojik ve ekonomik alanlarda yeniden dizayn ettiği ve tüm alanlarda oldukça etkili olduğu görülmüştür. Ayrıca kalkınmanın bilimsel bir zeminde çok yönlü bakış açısıyla gerçekleştirilmesine özen gösterildiği görülmüştür. Köylülere akademisyenler ve uzmanlar tarafından birçok alanda eğitimler verilerek bilimsel bir zeminde ilerlemeler sağlanmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın sadece ekonomik bir yükselme ile değil, sosyal unsurlarla da mümkün olacağı ve bu unsurların birbirini destekleyen bir durum olduğu tespit edilmiştir.

İkinci kategoride yer alan kalkınma unsurları Bitkisel Üretim, Hayvancılık ve Peynirciliğin Gelişimi ile Kadınların Bu Alanlarda Aktif Rol Alması şeklinde ele alınmıştır. Köyün sürdürülebilir kalkınmasında etkili olan bir diğer belirleyicinin ise kadınların olduğu görülmüştür. Köyde kadınların tüm kalkınma süreçlerinde aktif rol oynadığı ve köyün kaderinin değişmesinde önemli bir konumda oldukları araştırma sonucunda tespit edilmiştir. Köyün temel geçim kaynaklarının bitkisel üretim, hayvancılık ve peynircilik olduğu özellikle kaşar peynir üretiminde köyün tarihsel ve ekolojik bir önem taşıdığı ortaya konulmuştur. Köy halkının bu değerlerin farkına varmasıyla ve girişimcilerin katkısıyla kaşar peynirinde köyü Türkiye'de hatta dünya çapında bilinirliği olan bir düzeye taşıdığı görülmüştür.

Üçüncü kategoride ele alınan Eko Turizm ve Ekomüze köyün kalkınmasında etkili olan diğer unsurlar olarak tespit edilmiştir. Köyün sahip olduğu ekolojik çeşitlilik ile kaşar peynirinin tarihsel sürecinin sergilendiği ekomüzenin turizm potansiyelini artırdığı ve köyün kalkınmasında etkili bir unsur olduğu görülmüştür. Gerek ekomüze gerek köyün ekolojik çeşitliliği ve doğal güzellikleri, eko turizmi destekleyen unsurlar olarak değerlendirilmiştir.

Dördüncü kategoride ele alınan kalkınma unsurları ise, Dayanışmacı Ekonomi, Dayanışmacı Turizm ile Kültürel Değerlere Bağlılıktır. Köyün yüksek bir dayanışma ağıyla çevrili olduğu, bu duygunun kalkınmanın tüm süreçlerdeki en belirleyici güç olduğu görülmüştür. Köy halkının tüm süreçlerde etkin rol oynadığı, köye ilişkin kararların ortak ve yüksek atılımla gerçekleştirildiği, toplumsal cinsiyet ve fırsat eşitsizliklerinin köyde yaşanmadığı katılımcıların çoğu tarafından ifade edilmiştir. Köy halkının kırsal yaşamın potansiyellerinin farkındalığıyla, kalkınma süreçlerinde yüksek aidiyet duygusu ve dayanışmacı üretimle sürdürülebilir bir kalkınmaya zemin hazırladığı görülmüştür. Köy halkının birbiriyle olan ilişkisi ve köye duyulan çevresel bağlılığın köyde yaşamın köy halkı tarafından mutluluk kaynağı olduğu ve gelecek nesiller için mevcut düzenin devam ettirilebileceği bakış açısının taşındığı görülmüştür.

Boğatepe köyünün sürdürülebilir kalkınma sürecinde yukarıda belirtilen tüm unsurlar etkili olmuştur. Söz konusu unsurların sadece ekonomik bir bakış açısıyla değil sosyal ilişkiler, kararların ortak katılımı alınması, çevreyle olan etkileşim ve bilimin desteğiyle bütüncül bir yaklaşımla gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Bu unsurların bütün olarak ele alınması, sürdürülebilir kalkınma göstergelerinin sağlandığı durumunu yansıtmaktadır. Doğu Anadolu'nun iklim ve coğrafya olarak zor bir köyünde, köy halkı kolektif olarak yüksek aidiyet ve dayanışma duygusuyla, köyde yaşamın her anlamda sürdürülebileceğinin somut bir örneği olarak varlığına devam etmektedir. Boğatepe köyü sakinlerinin yaşam memnuniyeti ve kalkınmada sağladıkları başarı, köyde yaşamayı çekici hale getirerek köyde göçün durmasına hatta tersine göçlerin yaşanmasına katkı sunmuştur. Bu araştırma sonucunda Boğatepe köyünün sürdürülebilir kırsal kalkınmada başarılı bir örnek olduğu ve benzer özellikler taşıyan kırsal alanlar için örnek bir model olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Bununla birlikte Boğatepe köyü sürdürülebilir kalkınma sürecinde devam eden zorluklarla karşı karşıyadır. Sert karasal iklim ve yüksek rakımlı coğrafi konum, kış aylarında yoğun kar yağışı ve buzlanma nedeniyle ulaşımı zorlaştırmakta ve ürün pazarlamasını aksatabilmektedir. Genç nüfusun, özellikle kadınların göç etme eğilimi ve bekâr erkeklerin eş bulma sorunu, köyün demografik yapısını tehdit etmektedir. Ekoturizm faaliyetleri ekonomik katkı sağlasa da turist akışının yönetimi, dil bariyerleri ve kültürel farklılıklarla başa

çıkma gerekliliği hâlâ zorluk olarak görülmektedir. Altyapı ve teknoloji eksiklikleri geçmişe göre azalsa da modern altyapının yaygınlaştırılması ve sürdürülmesi bir engel olarak varlığını korumaktadır.

Bu sorunların çözümü için özel sektörün sermaye yetersizliğinin olduğu bölgede kamu sektörünün etkin bir rol alması gerektiği düşünülmektedir. Çok sert kışların yaşandığı bölgede yaşam kalitesini artırmak amacıyla merkezi ısıtmanın evlerde kullanılması için uygun maliyetli veya faizsiz krediler sağlanabilir. Modern hayvan barınakları ile kışlık hayvan yemi ve besinlerinin saklanması için depolama binaları da benzer şekilde finanse edilebilir. Genel olarak büyük kentlere göçün önüne geçilebilmesi için kırsal bölgelerde cazibe merkezlerinin oluşturulmasına, sosyalleşmenin artırılacağı etkinliklerin teşvik edilmesine ve genç nüfusun ilgi gösterebileceği farklı tedbirlerin alınmasına ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Teknolojik ekipman konusunda sağlanacak desteklere de ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Abacılar, D. ve Korkusuz, T. (2020). Boğatepe (Kars) Köyünde Kırsal Turizm Faaliyetlerinin Coğrafi Bir Bakış Açısı ile İncelenmesi, *Social Science Development Journal*, (5), 203-220.
- Arınç, K. (2016). *Doğal, Beşerî, İktisadi ve Siyasal Yönleriyle Doğu ve Güneydoğu Bölgeleri*, Erzurum: Biyosfer Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Arınç, K. (2018). Boğatepe Köyünde Gravyer Peyniri Üretimi ve Sürdürülebilir Gelişme Bakımından Önemi (Kars/Türkiye), *Türk Coğrafya Dergisi*, 70, 7-18.
- Atalay, İ. (2002). *Türkiye'nin Ekolojik Bölgeleri*, İzmir: Orman Bakanlığı.
- Atış, E. ve Çelikoğlu, Ş. (2017, Kasım). *Boğatepe Köyünde Geleneksel Kars Gravyer ve Kaşar Peyniri Üretiminin Yöre Ekonomisi ve Tanıtımına Katkısı*. Türk Coğrafya Kurumu 75. kuruluş yılı uluslararası kongresi, (ss.310-324), Türk Coğrafya Kurumu Yayını, Ankara.
- Boz, Ç. (2021). Solidarity Economy: a Case Study From Bogatepe Village, *Fenerbahçe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 50-62.
- Çalışkan, Ç. O. (2019). *Türkiye Kentleşmesi İçin Yeni Bir Yol Arayışında Orta Ölçekli Kentler Üzerinden Kır-Kent Dayanışma Ağları: Kars-Boğatepe Örneği*. (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çetin, M. (2007). Yerel Ekonomik Kalkınma Yaklaşımı ve Uluslararası Organizasyonlar, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 14 (1), 153-170.
- Durmuşoğlu, H. ve Seçkin, E. (2019, Mayıs). *Sosyal Girişimci Kırsal Yaşamı Nasıl Değiştirir? Kolaylaştırıcı ve Zorlaştırıcı Faktörler: 19. Ulusal Bölge Bilimi ve Bölge Planlama Kongresi* (ss 40-41), Giresun Üniversitesi, Giresun.
- Ekinci, E. (2024). Türkiye'de Çevrenin Korunması ile Ekonomik Kalkınma Arasındaki Tercihin İncelenmesi: Dünya Değerler Araştırması Verilerine Göre (2018) Bir Analiz, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 33(4), 37-68.
- Geray, C. (1999), Kırsal Kalkınma Yöneltileri, İlçe Yerel Yönetimi ve İlçe Köy Birlikleri, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 8(2), 11-42.
- Geray, C. (1981). *Kırsal Türkiye'de Toplum Kalkınması ve Kooperatifçilik (Örnek olaylar)*, Ankara: Tuna Yayıncılık.
- Gülçubuk, B. ve Karabıyık, E. (2002, Eylül). *Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye'nin Kırsal Kalkınma Politikası ve Yükümlülükleri*. Türkiye V. Tarım Ekonomisi Kongresi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Güven, O. (2017). Türkiye Kırsal Kalkınma Politikalarının Analizi, *Akademik Bakış Dergisi*, 63, 209-227.
- Kaypak, Ş. (2012). Ekolojik Turizm ve Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(22), 11-29.
- Kıymışoğlu, Z., Karakaya, S., Sümbüllü Y.Z., İncekara, Ü., Aksakal, Ö. ve Polat, A. (2022). Kars-Boğatepe Köyü Geleneksel Halk Hekimliği: Bitkisel Emler. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 3(2), 67-77.

- Koutsou, S., Notta, O., Samathrakakis, V. ve Partalidou, M. (2009). Women's Entrepreneurship and Rural Tourism in Greece: Private Enterprises and Cooperatives, *Sount European Society and Politie*, 14(2), 191-209.
- Morgan, D. L. (1996). *Focus Groups as Qualitative Research (C. 16)*. New York: Sage Publications.
- Moseley, M. J. (2003). *Rural Development Principles and Practice*. London: Sage Publications.
- Munasinghe, M. (2009). *Sustainable Development in Practice: Sustainomics Methodology And Applications*. New York: Cambridge University Press,
- Munasinghe, M. (2015). Addressing The Challenges of Unsustainable Development. In M. Munasinghe & B. Heinz (Ed.). *Sustainable Development: New Dimensions for Society and Business*, MIND Press.
- Neuman, W. L. (2016). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, Ankara: Siyasal Yayınevi.
- Öktem, M. K. ve Kalyoncu, G. (2020). Kültürel Miras ve Yerel Kalkınma, *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmaları Dergisi*, 23, 213-222.
- Özkan, E. (2007). *Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Kırsal Turizm*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Petrin, T. (1991). Is Entrepreneurship Possible in Public Enterprises. In J. Prokopenko & I. Pavlin (Eds.). *Entrepreneurship Development in Public Enterprises* (pp. 7-33). Ljubljana: ILO.
- Polat, C. H. (2024). *Kars Boğatepe Köyü Kültürel Peyzaj Değerlerinin Belirlenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2025, 22 Ocak). On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028). Erişim Adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_11122023.pdf
- Şahinöz, A. ve Fotourehchi, Z. (2014). Kirlilik Emisyonu ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Türkiye İçin "Kirlilik Sığınağı Hipotezi, *Sosyo ekonomi Dergisi*, 1, 186-209.
- Tarım Bakanlığı. (2015, 1 Şubat). Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2014-2020). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/02/20150221-12-1.pdf>
- WTO (1998). *Guide for Local Authorities on Developing Sustainable Tourism*. Madrid: World Tourism Organization.
- Yağcı, Ö. (2020, Mart). *Yerel Ekonomik Kalkınma ve Boğatepe Örneği*. 3rd Erasmus International Academic Research Symposium, Ankara.
- Yaylı, H. (2012). Çevre Etiği Bağlamında Kalkınma, Çevre ve Nüfus, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 151-169.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin.
- Yıldız, A. ve Özbey, M. D. (2022). Sürdürülebilir Kırsal Kalkınmada Mikro Kredinin Kadın Girişimciliğine Etkisi: İzmir Örneği, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 121-142.
- Yılmaz, E., Özdemir, E., Orman, Y., Unakıtan, G. ve Konyalı, S. (2019). Tarımsal Üretimde Kadınların Karar Alma Süreçlerine Katılımı ve Kooperatiflerden Beklentileri, *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 16(1), 71-81.

Arastırma Makalesi

Sürdürülebilir Kırsal Kalkınmada Örnek Bir Model İncelemesi: Kars Boğatepe Köyü

An Exemplary Model Analysis in Sustainable Rural Development: Boğatepe Village of Kars

Fatma ÖKDE

Dr. Öğr. Üyesi, Hakkari Üniversitesi

İktisadi İdari Bilimler Fakültesi

fatmaokde@hakkari.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-0761-8949>

Extended Summary

1. Introduction

Rural development is an important tool to increase the contribution of rural areas to the economy, to improve the quality of life of rural society, to reduce the differences between rural and urban areas and to ensure balanced and sustainable development. Therefore, rural development should be addressed based on holistic strategies.

This study was conducted in Boğatepe village of Kars, serves as an example of sustainable rural development in Türkiye. It addresses the significant factors contributing to the sustainable rural development of the village. Specifically, it analyzes village-specific development elements such as agriculture, animal husbandry, cheese production, eco-tourism, and entrepreneurship activities with a particular emphasis on women entrepreneurs, the Boğatepe Environment and Life Association, solidarity economy, and tourism—elements uniquely attached to the village. The study aims to investigate the impacts of these factors on the sustainable rural development of the village. It seeks to determine whether Boğatepe can serve as an exemplary model for sustainable rural development in other similar rural areas of Türkiye.

2. Method

To thoroughly investigate the issue outlined in the research in detail, a field study was conducted utilizing qualitative research methods. Primary data were collected through observation and in-depth interviews as the key data collection tools. In addition, the study incorporated the analysis of secondary data by reviewing academic publications in national and international literature related to the topic and the village.

The study population comprised the residents permanently living in Boğatepe village, while the sample consisted of eight individuals selected through purposive sampling. The research engaged participants who have lived in the village for a minimum of 20 years and possess the knowledge to compare the past and the present conditions. While selecting the sample, special attention was given to individuals who have directly observed the transformation process of the village and actively contributed to the rural development (such as members of the village association, cheese producers, entrepreneurs, etc.).

Using a semi-structured form, in-depth face-to-face interviews were conducted with eight individuals within the scope of the interview technique. Participants were presented with the voluntary consent form before starting the interviews, which began only after they verbally agreed to participate. Seven questions were asked to the participants focusing on the elements that contribute to the sustainable rural development of Boğatepe village.

The research data were analyzed using descriptive methods, with the themes summarized and interpreted. The reliability of the research findings was enhanced by incorporating direct references to the statements of the participants when appropriate. Consequently, the analysis highlighted key factors influencing rural development in the village, presented in the findings section through a thematic framework.

3. Findings and Analysis

The findings obtained from the field research investigating the elements that contribute to the sustainable rural development of Boğatepe village revealed nine key factors that are crucial to this process. These are as listed below:

- The Impact of Entrepreneurs: The role of İlhan Koculu
- The social and economic activities of ÇEVDER (Boğatepe Village Environment and Life Association)
- Academic and scientific support
- The effective role of Kadis in the economic and social sphere
- Cheesemaking
- Agriculture and animal husbandry
- Ecotourism and eco-museum
- Strong belonging and commitment to cultural values
- Solidarity economy and culture

As a result of the research, the effective development elements were examined and addressed under 4 headings in the study. It was seen that the elements in question were interrelated and affecting each other.

The development elements in the first category were put forward as Entrepreneurship Activities, ÇEVDER Association and Scientific Support. In this category, it was seen that the entrepreneur İlhan Koçulu and Boğatepe Village Environment and Life Association redesigned the village in social, ecological and economic areas in the sustainable development of the village and were quite effective in all areas.

The development elements in the second category were addressed as the Development of Plant Production, Animal Husbandry and Cheese Making and the Active Role of Women in These Areas. It was seen that another determinant that was effective in the sustainable development of the village was women.

Eco Tourism and Eco Museum, which were addressed in the third category, were determined as other effective elements in the development of the village. It was seen that the eco-museum, where the ecological diversity of the village and the historical process of kashar cheese were exhibited, increased the tourism potential and was an effective element in the development of the village.

The development elements considered in the fourth category are Solidarity Economy, Solidarity Tourism and Commitment to Cultural Values. It has been observed that the village is surrounded by a high solidarity network and this feeling is the most determining force in all processes of development.

It has been observed that these factors are interrelated. Detailed information regarding the content of these elements, as well as the perspectives of participants is provided under the corresponding sections of the study.

4. Conclusion

The research has revealed that the village is surrounded by a strong solidarity network, which serves as the most influential factor in all development processes. It has been observed that the villagers recognize the potential of rural living and foster sustainable development through a strong sense of belonging and collaboration in these processes. Under the visionary leadership of İlhan Koçulu, an entrepreneur from Boğatepe village, the Boğatepe Village Environment and Life Association has successfully transformed the village across social, ecological and economic dimensions. The villagers have received training from academics and experts in various fields, leading to advancements grounded in scientific principles. Research has demonstrated that sustainable development in the village can be achieved not only through economic progress but also through enhancements in social aspects, which mutually reinforce one another. Another key factor in this sustainable development is the active involvement of women who play a significant role in all development processes and are vital in shaping the future of the village. It has been observed that the village has historical and ecological importance in the production of kashar cheese. The establishment of an eco-museum in this context enhances the tourism potential of the village and plays an effective role in its development. Furthermore, the ecological diversity and natural beauties of the village contribute to ecotourism that supports sustainable rural development. Consequently, this research demonstrates that Boğatepe

village excels in sustainable rural development and can serve as an exemplary model for similar rural areas in Türkiye.

It has been determined that the elements that are effective in the sustainable development process of Boğatepe village are not only from an economic perspective but also from a holistic approach with social relations, joint participation in decisions, interaction with the environment and the support of science. Considering these elements as a whole reflects the situation where sustainable development indicators are provided. In a difficult village in Eastern Anatolia in terms of climate and geography, the villagers continue to exist as a concrete example of how life in the village can be sustained in every sense, with a high sense of belonging and solidarity as a collective. The life satisfaction and success of the residents of Bağatepe village in development have made living in the village attractive and have contributed to the cessation of migration in the village and even to the reverse migration. As a result, the Boğatepe village rural development model is an example of sustainable rural development in Turkey.